

Päivi Hannula

VÄÄRÄN AUTON KYYYTIIN

SUOMALAISIA
KATOAMIS-
TAPAUKSIA

TAMMI

Päivi Hannula

**VÄÄRÄN AUTON
KYYTIIN**

**SUOMALaisia
KATOAMISTAPAUKSIA**

TAMMI

HELSINKI

© PÄIVI HANNULA JA TAMMI 2024
TAMMI ON OSA WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖTÄ
ISBN 978-952-04-5663-4
PAINETTU EU:SSA

Sisällys

Aluksi 9

1. Kotiinsa liftannut Merja Vaara ei koskaan päässyt perille 17
2. Nostettiin Piia Ristikankare tajuttomana henkilöautoon? 85
3. Heidi Härön tappaja ei koskaan selvinnyt 125
4. Teoria Järvenpään sarjamurhaajasta 159
5. Pekka Tuukkanen päätti kävellä kotiin 173
6. Airiston syvimässä kohdassa 193
7. Riina Mäkinen pelkäsi poliisia 249
8. Mika Moring ja kadonneet naiset 291
9. Kadonneeksi jääneiden arvoitus 319

Kiitokset 325

*Kirottu syyllinen
joku kasvoton ihminen
kuka se teistä on
ja kenen käsi on tabraton.*

Kovemmat kädet, PMMP 2005

MIRA LUOTI, PAULA VESALA, THINK-!NK

Aluksi

Yhdeksännellä luokalla otetussa mustavalkoisessa koulukuvassa tyttö ei katso kameraan, vaan jonnekin kauemmas. Vaalennetut hiukset putoavat suorina olkapäille. Otsatukka kehystää kasvoja, joiden iho on virheetön. Hymyileekö hän hieman? Tarkkarajaisten huulten pielet ovat kääntyneet ylöspäin, mutta katse on vakava. Korviinsa tyttö on pujottanut renkaat ja hänen kaulassaan riippuu metalliketjuja.

Koulu sujuu kohtalaisesti, mutta muutoin yläasteella on hankalaa. Tyttö haisee, muutamat luokkakaverit sanovat. Tytön perhe kuuluu ankaraan uskonliikkeeseen, eikä kotona ole ollut muutenkaan helppoa. Aina ei ole ollut puhtaita vaatteita.

Seuraavana vuonna hän pääsee toivomalleen linjalle ammattikouluun isoon kaupunkiin. Elämä muuttuu paremmaksi, sillä uudessa koulussa hänen taustaansa ei tunneta. Hän on yksi muista.

Eräänä syksyisenä perjantai-iltana kuitenkin tapahtuu jotain. Tyttö katoaa.

Kuluu kolme yötä ennen kuin poliisi saa ilmoituksen. Tytön tunteneet eivät usko, että hän olisi lähtenyt karkuretkelle, vaan jotain on täytyntä tapahtua. Pitäisi etsiä. Poliisin mukaan ensimmäiset viikot ja kuukaudetkin kannattaa kuitenkin vain odottaa, että tyttö palaa kotiinsa omin neuvoin.

Kodin lähellä kohisee vilkas maantie. Ehkä joku on tarjonnut tytölle kyydin ja kertoo pian, mistä karkulaisen voi noutaa.

Tietoa jää kohtalokkaalla tavalla keräämättä. Mahdollisten silminnäkijöiden lähimuistissa olevat kuvat haalistuvat ja vääristyvät, korvautuvat uusilla.

Mitä salaisuuksia tytöllä oli? Nousiko tyttö sellaisen autoilijan kyytiin, joka ei päästänytäkään häntä enää pois?

Kolmekymmentäviisi vuotta myöhemmin poliisi etsii näihin kysymyksiin yhä vastausta.

Keskusrikospoliisilla on rekisterissään noin 450 tapausta, joissa jäljettömiin kadonnutta henkilöä ei ole löydetty. Miksi näin on käynyt? Tämän kirjan tarkoitus on paitsi etsiä vastausta tuohon kysymykseen, myös seuloa tosiasioita muutamista katoamistapauksista, jotka ovat eläneet lehtien sivuilla ja rikostapauksista kiinnostuneiden keskusteluissa vuosikymmenet. Mitä tapauksista todella tiedetään?

Poliisi uskoo, että selvittämättömien katoamistapausten joukossa on useita henkirikoksia. Pikaistuksissa tehtyjä tai suunnitelmallisia tekoja, joiden tekijä on onnistuneesti hävittänyt ruumiin ja elänyt siitä lähtien asia omallatunnonaan. Tekijä on pelännyt paljastumista, mutta päivien, vuosien ja kuukausien kuluessa pelko on hälventynyt, ehkä hetkittäin jopa unohtunut. Tuskin se on koskaan täysin kadonnut.

Tähän kirjaan olen poiminut sellaisia tapauksia, joita yhdistää suuri todennäköisyys sille, että katoamisen taustalla on henkirikos, autolla liikkunut tappaja. Näissä tapauksissa tutkijat ovat vuosien jälkeen tulleet siihen tulokseen, että kadonnut on todennäköisesti noussut tai joutunut pakotetuksi sellaisen auton kyytiin, josta hän ei enää ole päässyt pois.

Kaikkia kirjassani kuvattuja katoamistapauksia ei silti tutkita henkirikoksina. Pyrin selvittämään, miksi näin on.

Autokyytiin liittyvä tutkintalinja on kaikissa tapauksissa todennäköinen, mutta ei täysin varma. Osassa tapauksista kaikki vaihtoehdot ovat täysin avoinna. Epäily auton käy-

töstä on vahvistunut, kun tutkinnassa on kulunut vuosia, eikä kadonneista ole löytynyt kengänpuolikastakaan.

Lähelle katoamispaikkaa maastoon haudatut tai hautautuneet vainajat olisivat tutkijoiden arvion mukaan vuosien aikana nousseet tavalla tai toisella esiin. Löydön olisivat saattaneet tehdä koiranulkoiluttajat tai metsässä seikkailleet lapset. Ehkä eläimet olisivat tonkineet nopeasti kaivettuun hautaan pudotetun vainajan jäänteitä. Luita olisi saattanut löytyä rakennusten maatöiden yhteydessä. Katoamispaikalla liikkuneet vapaaehtoiset etsijät olisivat paikantaneet suohon, peltoon tai metsän kankaalle kaivetun haudan. Mutta koska näin ei ole vuosien aikana tapahtunut, on alettu yhä vahvemmin epäillä, että kadonneet olisi surmattu ja kuljetettu autolla kauas kodeistaan, satunnaiseen syrjäiseen paikkaan, josta heitä ei ole vielä osattu etsiä.

Onko mahdollista, että autoilija on ollut useammassa tapauksissa jopa sama henkilö? Murhaaja, joka on onnistunut toteuttamaan useita henkirikoksia jäämättä kiinni. Useat tutkinnat ovat jääneet niin avoimiksi, että epätodennäköisinkin on vielä mahdollisuuksien rajoissa.

Kirjassani käsittelen yksittäisten tapausten lisäksi kahta epäiltyä rikossarjaa. Uudemmassa niistä poliisi epäilee helsinkiläistä Mika Moringia kahden hänen kyydissään olleen naisen taposta.

Mika Moring tuli tunnetuksi joulukuussa 2022, kun Helsingin poliisi julkaisi hänestä kuvan epäselvistä naisten katoamistapauksista laatimansa tiedotteen yhteydessä. Kyseessä on poliisilaitoksella otettu pidätyskuva. Näitä kuvia Moringista on hänen pitkän rikostaustansa huomioden todennäköisesti otettu lukuisia kertoja aiemminkin, mutta nyt sellainen oli ensimmäistä kertaa päätetty julkaista, jotta vihjeitä näistä kahdesta epäillystä henkirikoksesta sekä mahdollisista muista rikoksista nousisi esiin.

Pidätyskuvassa 51-vuotiaan miehen tummat hiukset on kamattu vedellä tai geelillä taakse. Suupielet sojottavat alaspäin,

tummat silmät punoittavat reunoiltaan ja tuijottavat halveksuen kohti. On vaikea kuvitella, että kukaan olisi koskaan noussut miehen kyytiin vapaaehtoisesti.

Todellisuudessa Moring on pidätyskuvaansa komeampi, kohtelias ja siisteydestä tarkka herrasmies, joka rakastaa autoja. Hän kiistää tehneensä henkirikoksia. Viimeisessä kirjani luvussa pyrin kertomaan Moringin taustoista ja siitä, mitä hänen kydyssään olleiden naisten tapauksista tiedetään.

Kirjassa kerrotut tositarinat perustuvat tutkintamateriaaleihin, silloin kun niitä on ollut saatavilla. Olen haastatellut kaikkien tutkinnassa olevien tapausten nykyisiä tutkinnanjohtajia ja pyrkinyt selvittämään mahdollisimman hyvin sen, mitä katoamista edeltävistä tapahtumista voidaan tänä päivänä varmuudella sanoa. Joissakin tapauksissa kerrottavaa on hyvin vähän.

Olen tavannut kadonneiden perheenjäseniä. Olen kohdannut suuria tunteita, syvää surua, äärimmäistä epätoivoa ja valtavaa pettymystä poliisin toimintaan – tai pikemminkin toimimattomuuteen. Epäily henkirikoksesta on ollut perheenjäsenten mielissä alusta asti vahva, mutta heidän huolensa on saatettu poliisin toimesta alussa jopa sivuuttaa täysin.

Olen haastatellut kadonneen tunteneita sekä muita aikalaisia, esimerkiksi heidän kotiseudullaan asuneita, kuvatakseni mahdollisimman tarkasti katoamiseen liittyviä olosuhteita. Taustatietoa tapauksista olen hakenut myös kahlaamalla läpi vuosien aikana kirjoitettuja artikkeleita sekä netin keskusteluja tapausten tiimoilta. Tarinoista lennokkaimmat ovat tarkistamalla usein karsiutuneet pois.

Kirjani tositarinat perustuvat siis faktoihin. Toimittajana olen sitoutunut journalistin ohjeisiin, ja samaa ammattietiikkaa pyrin noudattamaan tässä kirjassa.

Aloitin MTV:n rikostoimittajana keväällä 2010. Olin silloin 25-vuotias. Huomasin pian, että työnteko ei koskaan alkaisi aamukahdeksalta ja päättyisi iltapäivällä neljältä. Jutut pyörivät

mielessä iltaisin pitkään vielä senkin jälkeen, kun viimeinen raportti *Kymmenen uutisiin* oli annettu.

Etukäteen ei koskaan aavista, mikä juttu jää ajatuksiin pidemmäksi aikaa. Niin, että se nousee mieleen vaikkapa keskellä yötä, joskus vielä senkin jälkeen, kun artikkelin julkaisusta tai television uutisjutusta on kulunut vuosia.

Joidenkin tapausten kohdalla julmuus on niin silmitöntä, ettei sitä voi käsittää.

On uskottava siihen, että oikean tiedon antaminen yksittäisistä rikoksista voi muuttaa maailmaa. Tiedon myötä yhteiskunta asettuu muutoksen puolelle, jottei mitään vastaavaa enää tapahtuisi.

Kadonneiden mysteerit ovat erilaisia. On kuumottava ajatus, että on olemassa totuus, jonka vähäpätöiseltä tuntuvan yksityiskohdan huomaaminen voisi kenties paljastaa. Jälki, jonka mahdollinen tappaja on tahattomasti jättänyt. Se makaa muiden faktojen seassa tapahtumaillan kulusta muodostetussa kertomuksessa vuodet, vuosikymmenet.

Kenties jonakin päivänä joku tarinan kuullessaan kiinnittää huomiota tähän pieneen virheeseen. Epätodennäköistä, mutta mahdollista.

Kun alkaa selvittää, millainen tapahtumakulku katoamisen taustalla on, mysteeri ei jätä rauhaan. Minulle tällainen juttu on jo pitkään ollut kirjan alussa kuvailemani Piia Ristikankaan tapaus.

Tyttöihin ja nuoriin naisiin kohdistuvat katoamiset nousevat länsimaissa tutkitusti muita kadonneita helpommin koko valtakunnan uutisiksi ja jäävät kansakunnan yhteiseen muistiin. Suomessa esimerkiksi suohaudasta löytyneen Kyllikki Saaren ja Tampereella kadonneen Raisa Räisäsen tapaukset ovat alusta asti olleet voimakkaan julkisen mielenkiinnon kohteena. Puhutaan *kadonneen valkoisen tytön syndroomasta*, jossa niin kutsutun länsimaisen ideaaliuhrin eli puhtoisen, kauniin ja valkoihoisen nuoren naisen katoamisen uutisointi saa muita enemmän tilaa uutisvälineissä.

Kyse on viattomuuden illuusiosta, jossa uhuriin liitetään ajatus, ettei tämän omalla toiminnalla olisi osuutta katoamiseen. Kun kadonneesta julkaistaan aurinkoinen yhdeksännen luokan koulukuva, mielenkiinto tapausta kohtaan kasvaa valtavasti. Mitä tapahtui viattomalle lapselle, jota perheen, yhteiskunnan ja maailman tehtävänä oli suojella? Mielikuvalla ei välttämättä ole tekemistä todellisuuden kanssa, mutta mysteeri jää hiertämään ihmisten mieltä.

Tästä ilmiöstä huolimatta Piia Ristikankareen tapausta ympäröi vuosikaudet outo hiljaisuus. En vieläkään täysin ymmärrä, miksei 15-vuotiaan tapauksesta aikanaan kirjoitettu tiedotusvälineissä enempää. Ehkä se olisi saanut poliisinkin toimimaan.

”Älä oleta mitään”, oli ensimmäinen neuvo, jonka laillani moni muukin aloitteleva toimittaja sai uransa alkumetreillä MTV:n rikostoimituksen pitkäaikaiselta päälliköltä, toimittaja ja kirjailija Jarkko ”Jara” Sipilältä.

Jara oli minulle monen vuoden ajan läheinen työkaveri, esimies ja hyvä ystävä. Istuimme pitkään samassa pienessä työhuoneessa ja keskustelimme kovien uutispäivien jälkeen rankoista jutuista. Jara oli lähes kaksimetrinen, leveäharteinen, tv:stä tuttu rikosreportteri ja dekkarikirjailija. Hänet tunsivat kaikki. Useimmat asianajajat ja syyttäjätkin halusivat tulla tervehtimään häntä oikeustalojen käytävillä.

Jara oli myös toimituksemme journalistinen kivijalka, jolla oli paljon periaatteita. Jos pyysin, hän luki aina juttuni ennen niiden julkaisua. ”Älä oleta mitään” tarkoitti laiskojen oletusten ja perusteettomien johtopäätösten tietoa välttämistä. Hän kannusti penkomaan lisää, jäljittämään armottomasti juttujen ulkopuolelle jäävät niin kutsutut löysät faktat, jotka perustuivat esimerkiksi aiemmin julkisuudessa kerrottuun tietoon, johon ei ollut vahvistusta. Sitä periaatetta pyrin myös tässä kirjassa noudattamaan.

Kirjani kuudes luku kertoo katoamistapauksesta, joka onnistuttiin kuin ihmeen kaupalla selvittämään vielä vuosikymmenten jälkeen. Se luo toivoa sen suhteen, että muutkin katoamiset saattaisivat jonakin päivänä selvitä. Mitkä toimet ratkaisivat kadonneen lakimiehen Ilpo Härmäläisen tapauksen selviämisen?

Kun kuulin ensimmäistä kertaa, että yli 27 vuotta kadoksissa olleen Härmäläisen ruumis oli onnistuttu maaliskuussa 2022 löytämään merenpohjasta, olin ällikällä lyöty. Ensimmäinen ajatukseni oli soittaa ja kertoa tietoni Jaralle. Silloin se ei kuitenkaan ollut enää mahdollista.

Kun Härmäläisen ruumista nostettiin Airistolla, olin Satavan Satamassa, vain vajaan kilometrin päässä ruumiin löytöpaikasta. Olin haastattelemassa tapauksen tutkinnanjohtajaa, rikostarkastaja Aki Lahtista Jaran tuottamaan *Rikospaikka*-ohjelmaan. Vain kaksi päivää aiemmin olin saanut tiedon sairauskohtauksesta, jonka vuoksi Jara makasi nyt sairaalassa syvässä tiedottomuuden tilassa. Viikoittaisessa ohjelmassa oli aukko, joka hänen oli ollut tarkoitus täyttää toisella jutulla. Nyt piti keksiä jotain muuta.

Toimituksemme oli Jaran äkillisen sairastumisen vuoksi surun murtama. Oli vaikea keskittyä työhön, sillä Jaran selviytyminen täytti ajatuksemme kokonaan. Jotenkin lähetys saatiin kasaan.

Jara ei enää herännyt, vaan kuoli viisi päivää myöhemmin. Uskon, että hän olisi ollut paitsi äimistynyt tutkinnan tuloksista, myös vilpittömän iloinen, erityisesti Härmäläisen omaisten puolesta. Omaisten aseman huomioiminen kaikessa uutisoinnissa oli hänelle sydämenasia. Tässä tapauksessa omaisten epätietoisuus päättyi historiallisella ja kansainvälisestäikin verraten täysin ainutkertaisella tavalla maaliskuussa 2022, eikä Jarkko Sipilä tullut enää kertomaan katsojille siitä.

”Rikostoimittajan työssä tärkeintä on vilpiton pyrkimys totuuteen”, oli toinen Jaran ohje aloitteleville toimittajille.

Journalismin ydintehtävä on etsiä totuutta. Siihen on pyrittävä silläkin riskillä, ettei tieto ole täydellistä.

Kirjani alkaa kertomuksella yli 40 vuoden takaisesta katoamistapauksesta. Mitä tiedetään elämästä, jota 17-vuotias Merja Vaara eli 1980-luvun Rovaniemellä ennen kuin katosi? Nyt ilmi tulevilla tapahtumilla ei välttämättä ole tekemistä katoamisen kanssa, mutta mahdollista se on. Tiedot asettavat nuoren tytön elämäntilanteen ja tapauksen poliisitutkinnan uuteen valoon.

Kaikki jutun todistajat eivät ole aiemmin uskaltaneet kertoa tietojaan.

Tämä kirja on omistettu Jarkko ”Jara” Sipilän muistolle.

1.

Kotiinsa liftannut Merja Vaara ei koskaan päässyt perille

Merja Vaara oli kadotessaan 17-vuotias, peloton nuori nainen. Hän oli itsenäistymisen kynnyksellä, jalka yhä lapsuudenkodin oven välissä. Vaikka Merja eli villiä nuoruuttaan, äiti ja koti pienessä maalaiskylässä olivat hänelle tärkeitä.

Sitten varhain heinäkuuisena viikonloppuaamuna tapahtui jotain odottamatonta.

Merja Vaaran selvittämätön katoamistapaus osoittaa, miten huonosti tieto tutkinnassa olevista katoamistapauksista voi kulkea tutkijasukupolvelta toiselle. Vastauksia tärkeisiin kysymyksiin on jäänyt dokumentoimatta tai sitten niitä ei ole kysytty lainkaan.

Uutta tietoa voi silti löytyä yli 40 vuotta myöhemminkin. Seuraava kertomus Vaaran katoamisesta ja tapauksen tutkinnasta perustuu julkisen esitutkinta-aineiston lisäksi jutun todistajien, aikalaisten sekä jutun nykyisen tutkinnanjohtajan, rikosylikomisario Teemu Mäntyniemen, haastatteluihin. Lisäksi olen käyttänyt lähteenä vanhoja lehtiartikkeleita sekä oikeuden asiakirjoja.

Merja Tuulikki Vaara syntyi Rovaniemen maalaiskunnassa heinäkuussa 1963. Hän oli Vaaran perheen kolmas lapsi, iltatähti. Isosisko ja -veli olivat Merjaa yli kymmenen vuotta vanhempia.

Vaaran perheen vanhemmat Vieno ja Viljo olivat menneet naimisiin heti jatkosodan jälkeen. Perhe oli asettunut Rovaniemen maalaiskunnassa sijaitsevaan Jaatilan kylään, josta Viljo oli kotoisin. Kylää halkoo Suomen pisin joki, Kemijoki. Jaatilasta pääsee Rovaniemen kaupunkiin kulkemalla joenvartta pitkin koilliseen johtavaa Kemintietä, tunnetummin nelostietä, noin 40 kilometrin matkan.

Jaatila on yksi niistä Lapin kylistä, jotka olivat sota-aikana säästyneet saksalaisjoukkojen hävitykseltä. Vajaa kaksi vuosikymmentä ennen Merjan syntymää natsit olivat Suomesta poistuessaan polttaneet kaiken tieltään, mutta Jaatilan kautta he eivät olleet kulkeneet. Vuosisatoja vanhan kylän hirsi-rakennukset seisoivat yhä paikoillaan.

Suuria muutoksia oli kuitenkin tapahtunut 1950-luvulla. Teollisuuteen ja koteihin tarvittiin yhä enemmän sähköä. Sitä saatiin valjastamalla käyttöön virtaavan veden voima. Kemijokeen Jaatilan kohdalle alettiin rakentaa Petäjäsken voimalaitosta. Joen uomaa muutettiin, ja suuri ja mahtava Petäjäsken padottiin.

Valtaisan urakkaan osallistui tuhansia työntekijöitä eri puolilta Suomea. Jo ennen voimalaitoksen työmaata Jaatilassa oli totuttu ulkopaikkakuntalaisiin matkailijoihin, mutta nämä olivat olleet kalastusturisteja, sillä Kemijoki oli kuuluisa lohistaan. Nyt paikkakuntalaiset katsoivat vierestä, kun heidän tuntemaansa maisemaa runneltiin köyhän, sotakorvauksista juuri selvinneen maan edun nimissä.

Voimalaitos valmistui lopulta vuonna 1957, kuusi vuotta ennen Merja Vaaran syntymää. Lohelle jouduttiin jättämään jäähyväiset. Se ei voimalaitoksen padon vuoksi enää pystynyt vaeltamaan, ja Kemijoen lohi kuoli sukupuuttoon. Työpaikat,

työikäiset ja samalla palvelut alkoivat karata muuttuneesta kylästä. Siitä alkoi Jaatilan lähtölaskenta.

1960-luvulla matkustajajunat lakkasivat pysähtymästä kylän rautatieasemalla, joka oli perustettu voimalaitoksen työmaakuljetuksia varten. Merja Vaaran syntyessä vuonna 1963 Jaatilasta pääsi pois enää vain linja-autolla. Vuorot kulkivat harvakseltaan. Toinen vaihtoehto oli saada autokyyti – yhä useampi suomalainen pystyi hankkimaan auton. Oli itäautoja, kuten Škoda, Moskvitsh, Wartburg ja Trabant. Myöhemmin saatiin länsiautoja, kuten Fordeja, Volkswageneita, Opeleita ja Fiateja. Teitä päällystettiin asfaltilla ja öljysoralla. Rakennettiin ensimmäiset moottoritiet ja maanteitä kunnostettiin. Autoilu tarkoitti ennen kaikkea vapautta.

Elintaso nousi koko Suomessa hurjaa vauhtia, erityisesti kaupungeissa. Jaatilan kaltaisten maaseutukylien perään ei suuremmin itketty, ainakaan nuorten keskuudessa. Tulevaisuus muualla näytti niin lupaavalta. Kaupungit olivat toivoa ja mahdollisuuksia täynnä. Maaseutukylät huusseineen, kaivoineen ja tupineen haisivat ummehtuneelta menneisyydeltä. Kerrostalokodeissa oli juokseva vesi, oma vessa ja kylpyhuone.

Merjan varhaislapsuudessa 1960-luvulla Jaatila oli vielä vireä kylä. Kylässä oli useita kauppoja, postiasema ja baareja. Sieltä löytyi myös hyppyrimäki.

Vakituksia asukkaita oli joitain satoja. Sodan jälkeen väkiluku oli kasvanut ja lapsia syntynyt niin paljon, että vanhasta, 1900-luvun alussa rakennetusta kansakoulurakennuksesta oli loppunut tila kesken. Osa koululuokista oli siirretty koulun läheiseen pirttiin ennen kuin uusia oppilaitoksia valmistuisi alueelle.

Merjan aikana kylä alkoi hiipua. Ensimmäisenä Jaatilasta lähtivät juuri sodan jälkeen syntyneet ikäluokat. Usein lähtö tapahtui taakse katsomatta heti, kun nuori oli saavuttanut riittävän korkean iän itsenäistymiseen. Moni muutti Ruotsiin. Myös Merjan isosisko oli lähtijöiden joukossa. Isoveli

sen sijaan muutti hieman lähemmäs, Rovaniemelle. Nuorten muuttoliikkeen suunta oli kuitenkin selvä.

Kun Merja oli vajaan kymmenen vuoden ikäinen, Viljo-isä jäi työttömäksi. Lopulta hänkin lähti, 70 kilometrin päähän sijaitsevaan Kemin kaupunkiin. Siellä oli teollisuutta ja töitä.

Merjan äiti Vieno ei kuitenkaan halunnut lähteä. Hän oli kotiutunut Jaatilaan, vaikka oli syntyjään Pohjois-Savon Iisalimesta. Jaatilassa hänellä oli työpaikka postiasemanhoitajana ja tärkeä rooli pienessä kyläyhteisössä.

Ei mennyt kauaa, kun Merjan vanhemmat Vieno ja Viljo erosivat. Merja säilytti kuitenkin yhteyden myös Viljo-isäänsä, joka kävi katsomassa Merjaa Jaatilassa myös eron jälkeen, tai sitten Merja matkusti isänsä luokse Kemiin.

Yhteydenpito jatkui tiiviinä myös Merjan teinivuosina, vaikka isä kyläili enää harvemmin Jaatilassa. Aina silloin tällöin viikonloppuisin ja koulun loma-aikoina Merja matkusti isänsä luokse Kemiin.

Isän mukaan Merja oli luonteeltaan hiljainen ja ujo, etenkin vieraassa seurassa. Merja ei kertonut juuri omista asioistaan, mutta kyselemällä isä sai tietää jotakin.

Vaikka muut Merjan lapsuudenperheestä olivat lähteneet, Merja ja äiti pärjäsivät Jaatilassa hyvin kahdestaan. Heistä tuli erityisen läheisiä. Kaikki kyläläiset tunsivat postiaseman hoitajan ja hänen kauniin tyttärensä.

Merja ja äiti asuivat pitkään juna-aseman yhteydessä sijainneella postiasemalla ennen kuin kylään rakennettiin uusi osuuskauppa. Merjan äidin työpaikka siirtyi sinne. Siellä ei kuitenkaan ollut asunnoksi sopivaa tilaa.

Sen vuoksi Merja ja Vieno muuttivat asumaan uudehkoon rivitaloon, joka sijaitsi Jaatilan koulun vieressä. Se oli modernimpi rakennus kuin postiaseman sivuasunto oli ollut.

Vieno ei mielestään pitänyt tytärtään kovan kurin alaisena. Merja tuntui olevan järkevä ja jutteli asioistaan äidilleen avoimesti. Merjalle saattoi antaa vapauksia.

Kun Merja oli koululainen, peruskoulusta tuli kaikille ilmaista ja oppivelvollisuusikää pidennettiin. Merjan aikana kansakoulu muuttui ala-asteeksi.

Kyse oli paljon muustakin kuin koululaitoksen nimestä. Lapset laitettiin tekemään ryhmitöitä ja vieraita kieliä alettiin opiskella jo kolmannella luokalla. Kaikesta päätellen Merjan koululuokassa oli uutuuslaite piirtoheitin.

Jaatilassa käydyn ala-asteen jälkeen seurasi yläaste, jota varten piti matkustaa 15 kilometrin päähän Muurolaan. Jaatilan nuorille järjestettiin bussikuljetus.

Lapsuus vaihtui teini-ikään silmänräpäyksessä. Yläasteella Merjasta kasvoi tyttö, jota ystävät kuvailivat helpoksi lähestyä. Hän oli pidetty ja hänellä oli paljon ystäviä. Kavereiden keskuudessa Merja ei ollut mikään tuppisuu, vaikka isä häntä hiljaisena pitikin. Yläkoulussa Merja joutui ystävänsä kanssa muutaman kerran luokkahuoneen ulkopuolelle turhan riehakkaan käytöksen vuoksi.

Viikonloppuisin teini-ikäisen Merjan kaveripiirissä tavattiin järjestää railakkaita juhlia. Niissä käytettiin alkoholia. Kovaa kuria ei pidetty muissakaan kodeissa, vaan nuoret saivat olla öitäkin poissa kotoa ilman, että kotiväellä oli tarkkaa tietoa yöpymispaikasta. Merjan yläastekaverin mukaan Kemijoen rannalla oli tuohon aikaan talo, jossa nuoret saattoivat yöpyä keskenään jopa talvella. Myös Merja oli menossa mukana.

Rannalla tyhjennettiin mitä kekseliäimmin tavoin hankittuja viinapulloja ja tuijotettiin Kemijoen virtaa myöhään yöhön, kertoo eräs Merjan kanssa illanviettoihin osallistunut mies.

Miehen mukaan liftaaminen oli Jaatilan nuorille 1970- ja 1980-luvulla arkipäivää. Hän muistelee, miten Merja liftasi muutaman kerran koko porukalle kyydin seisomalla yksin tienvarressa. Hän oli pieni ja hento, todellinen kaunotar. Kyytiä tarjottiin helpommin Merjalle kuin koko sakille. Kun paha-aavistamaton autoilija pysähtyi Merjan kohdalle, pojat nousivat ojanpenkalta ja änkesivät kyytiin mukaan. ”Merja oli normaali

tyttö. Ei minun mielestäni mikään hiljainen tai arka. Myöhemminkin, kun asuin jo muualla, kävimme serkkupoikieni kanssa aina Jaatilassa ollessamme katsomassa Merjaa”, mies muistelee.

Kesällä vuonna 1980 Merja täytti 17 vuotta.

Syntymäpäivänään lauantaina 19. heinäkuuta hän matkusti Kemiin isänsä luokse. Mukana olivat myös Merjan äiti ja iso-veli perheineen. Kun oli aika lähteä, ensimmäisenä kotiinsa Jaatilaan vietiin Vieno-äiti. Isä Viljo, veljen perhe ja Merja jatkoivat vielä matkaa Rovaniemelle. Kun auto saapui kaupunkiin, Merja halusi vielä lähteä juhlimaan syntymäpäiväänsä. Merja kertoi, että hän oli sopinut lähtevänsä ystävänsä kanssa Saarenkylän kaupunginosassa järjestettäviin tansseihin. Merja hyvästeli isänsä ja veljensä ja jatkoi matkaansa yksin. Se oli viimeinen kerta, kun Viljo Vaara näki nuorimman tyttärensä.

Tuolta reissulta Merja kuitenkin palasi ajallaan äitinsä luokse Jaatilaan, kuten yleensä myös muilta reissuiltaan.

Ei ole ihme, että syntymäpäivän juhlistaminen ystävien kanssa houkutteli Merjaa, sillä seuraavana viikonloppuna yöt kuluisivat töissä. Merja oli saanut juhannuksen tienoilla yllättäen kesätöitä paikallisen vartiointiliikkeen, Kalottivartioiden, keskukselta. Merja sijaisti kesälomilla ollutta yövalvojaa vartiointiliikkeen konttorissa Rovaniemellä. Keskuksessa piti vastata kohteissa kiertävien vartijoiden yhteydenottoihin radiopuhelimella tai puhelimitse läpi yön. Valvominen oli rankkaa, mutta Merja oli iloinen, että saisi käyttöönsä rahaa syksyllä jatkuvaa koulua varten.

Takana oli ensimmäinen vuosi Rovaniemen kauppakoulussa. Edellisenä lukuvuotena hän oli asunut viikot Arctic Domus-nimisessä asuntolassa, ja samasta paikasta hän hakisi majoitusta myös toiseksi vuodeksi. Vuokraan tarvittiin rahaa, ja vaikka vanhemmat tukivat Merjaa taloudellisesti, lisätienestit eivät olleet pahitteeksi.

Syksyllä Merja aloittaisi kauppakoulun toisen lukuvuoden. Äidin käsityksen mukaan Merjan koulu oli sujunut hyvin,

vaikka Merja oli joutunutkin tenttimään uudelleen joitain aineita ennen kuin pääsisi aloittamaan syksyn opinnot. Merja oli päättänyt käydä koulun loppuun.

Merja oli ollut tyytyväinen kesätyöpaikkaansa myös siitä syystä, että kesäksi viritetyt suunnitelmat lähteä Ruotsiin mansikanpoimintaan olivat kariutuneet viime hetkellä. Työpaikka oli ollut jo varattuna, samoin majoitukset Ruotsissa. Hänen ystävänsä oli kuitenkin joutunut peruuttamaan lähdön, eikä Merja ollut halunnut lähteä yksin.

Alkukesä oli kulunut kavereiden kanssa. Illanvietot olivat olleet alkoholinhuuruisia. Juomien laadulla ei ollut ollut niin väliä. Vaikka sitten kirkasta viinaa, kunhan jotain saataisiin. Monet rovaniemeläiset nuoret tiesivät tarkasti, mistä viinaa saisi hankittua.

Keväällä Merja oli vielä seurustellut erään 21-vuotiaan miehen kanssa, jonka äiti ja velikin tunsivat hyvin. Suhde oli kestänyt jo pidemmän aikaa. Seurustelu oli kuitenkin päättynyt alkukesästä Merjan aloitteesta. Syy tähän ei selviä poliisin julkaiseman esitutkintamateriaalin julkisesta versiosta.

Juhannuksena kuvioihin oli astunut uusi poikaystävä, Erkki. Oikeastaan Erkkiäkin on kutsuttava miesystäväksi, sillä hän oli 17-vuotiaasta Merjaa hätkähdyttävän paljon vanhempi, 34-vuotias.

Merja oli kertonut ystävilleen, ettei suhde ollut kovin vakava. Äidilleen Merja sanoi miehen olevan vain hänen kaverinsa. Myös erään pitkäaikaisen ystävän mukaan Merja ei ollut tosisaan rakastunut mieheen, vaikka kulkikin tiiviisti tämän kanssa.

Merja ei tuntunut erityisemmin seurustelevan Erkin kanssa, mutta tavan mukaan piti olla jonkun kaverina. Erkki tuntui ymmärtävän sen itsekkin, kun keskustelimme joskus hänen kanssaan kahdestaan asiasta.

Kyseinen ystävä, kutsun häntä tässä Liisaksi, oli mukana usein, kun Merja juhannuksen jälkeen vietti paljon aikaa Erkin kanssa. Neljäntenä porukassa oli Liisan poikaystävä, joka oli

myös Erkin kaveri. Hänkin oli Merjaa ja Liisaa vanhempi, 23-vuotias.

Nelikon illanvietoissa nautittiin usein runsaasti alkoholia. Miesten iän vuoksi alkoholin saatavuus ei ollut ongelma. Mukana oli myös muita miesten kaveriporukkaan kuuluneita. Usein meno ylti railakkaaksi. Merja ei kuitenkaan kavereiden mukaan juonut itseään koskaan sammumispisteeseen, vaan hänen alkoholinkäyttönsä pysyi muihin verrattuna kohtuullisena. Ystävän mukaan Merjalla ei tuntunut olevan huolia. Merjan luonteelle oli ominaista se, että hän oli kiinnostunut muiden kuulumisista eikä niin paljon kertonut omista ajatuksistaan.

Äidinkin mukaan Merjalla tuntui olevan kaikki hyvin. Äiti kertoi, että Erkin ilmestyttyä kuvioihin Merja oli piristynyt selvästi ja ollut kovin elämänhaluisen tuntuinen. Edelliseen parisuhteeseen ja sen päättymiseen oli ilmeisesti liittynyt jotain, mikä oli saanut nuoren naisen hetkellisesti alavireiseksi.

Merjan lähipiiri ei suuresti vastustanut Merjan ja Erkin yhdessä kulkemista, vaikka kysymyksiä ikäero tietysti herätti. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että itsenäisesti jo pitkään kulkenutta Merjaa ei käynyt kieltäminen. Epäselvää on, tiesikö Merjan äiti, että Erkillä oli pitkä rikostausta ja että tämä trokasi viinaa nuorille. Äidin korviin oli kantautunut huhu siitä, että Erkki olisi ollut aiemmin naimisissa. Kuitenkaan siitä, että Erkki oli ollut hiljattain myös vankilassa, äiti ei vaikuta tienneen mitään. Varmuutta tästä ei ole.

Lähipiiriin mukaan Merjan entinen poikaystävä tuntui lopulta hyväksyneen eron, vaikka aluksi se oli ollut vaikea pala nieltäväksi. Enää heinäkuussa tämä ei pyrkinyt Merjan seuraan. Kerran, noin viikkoa ennen Merjan katoamista, hän oli nähnyt Merjan kulkevan kaupungilla Erkin kanssa.

Entinen poikaystävä oli huutanut Merjalle ja pyytänyt häntä luokseen. Merjalla ja Erkillä oli tuntunut kuitenkin olevan kiire, eikä Merja ollut pysähtynyt.

KENEN KYytiIN 17-vuotias Merja Vaara liftasi varhain heinäkuuisena aamuna vuonna 1980? Miksei 15-vuotiaasta Piia Ristikankareesta ole saatu yhtään varmaa havaintoa sen jälkeen, kun hän lähti kotoaan ovet paukkuen 1988? Nousiko Riina Mäkinen autoon, joka vei hänet kauas Loviisan metsistä 2017? Minne sarjasaalistaja Mika Moringin ajeluttamat naiset päätyivät?

Väärän auton kyytiin vie syvälle suomalaisten katoamismysterien juurille. Koskettavat, perusteellisesti kerrotut tapaukset jäävät kaihertamaan lukijan mieltä pitkään. Miten tapauksia on tutkittu ja mitä jäljettämiin kadonneiden kohtaloista lopulta tiedetään?

OTTO VIRTANEN

PÄIVI HANNULA on MTV:n uutispäällikkö ja rikostoimittaja. Hän on uransa aikana perehtynyt lukuisten katoamisten taustoihin ja haastatellut omaisia sekä todistajia. Keväällä 2022 Hannula seurasi läheltä tutkintaa, jossa ratkesi 27 vuotta kadonneena olleen lakimiehen kohtalo. Voisivatko muutkin mysteerit vielä selvitä?

9 789520 456634

www.tammi.fi

30.16

ISBN 978-952-04-5663-4